

III RIIGIKOGU

5. istungjärk. **Protokoll nr. 134 (17).**

1928.

III Riigikogu koosolek 16. märtsil 1928.
kell 17.

Kokku on tulnud 90 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **J. Tõnisson**, rahaminister **A. Teetsov**, sõjaminister **N. Reek**, kohtuminister **T. Kalbus**, põllutööminister **O. Köster**, siseminister **J. Hünerson**, välisminister **H. Rebane**, haridusminister **A. Möttus**, teedeminister **A. Kerem**, kaubandus-tööstusminister **J. Holberg**, töö-hoolekandeminister **K. Soonberg**.

Päevakord:

1. 1928./29. aasta eelarve arvel enne selle eelarve maksmahakkamist lepingute sõlmimise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

2. Riigiteenijate ametisõitude tasuseaduse muutmise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

3. Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1928./1929. aastaks — II lugemisel.

4. Eesti-Läti vahelise kinnisvarade kinnistusraamatutesse sissekandmise kohta käiva konventsiooni kinnitamise seadus — III lugemisel.

5. Meremeeste seadus — III lugemisel.

Koosolekut juhatab abiesimees **M. Martna**.

Sekretäri kohal sekretär **M. Juhkam**.

Koosolek algab kell 17.15 min.

1. **Päevakorra täiendamine.** Juhataja **M. Martna**: Avan Riigikogu koosoleku. Päevakord on eile Riigikogu poolt vastu võetud. Päevakorra-punkt neljanda kohta on tähendatud, nagu tuleks ta III lugemisele. Kuna aga see seaduseelnõu eile II lugemisel ei olnud, siis tuleb ta täna II lugemisele.

Päevakorda võetakse nähtava enamusega **J. Fuks**'i (as) ettepanekul esimeseks päevakorra-punktiks komisjonide täiendavad valimised.

2. **Komisjonide täiendavad valimised.** Nähtava enamusega valitakse eelarve-komisjoni **J. Saare** asemele **G. Lorenz** (as) ja **V. Maaker**'i asemele **J. Sikkar** (as).

3. 1928./29. aasta eelarve arvel enne selle eelarve maksamahakkamist lepingute sõlmimise seadus — I lugemisel. Rahaasjanduse komisjoni aruandja **J. Loosalu**: 1928./29. aasta eelarve arvel enne selle eelarve maksamahakkamist lepingute sõlmimise seadus on esitatud vastuvõtmiseks sel otstarbel, et riigikeskasutustel on tarvidusi mõnesuguseid rutulisi lepinguid sõlmida enne 1. aprilli, s. o. enne uue eelarve maksamahakkamist. See tarvidus on eeskätt sellepärast, et mitmesugused välistel- limised, eriti ehituste ja muudel otstarvetel tulevad nüüd ära anda. Sellejuures on tarvis rahaministri ja riigikontrolöri nõusolek, kui eelleping tehakse. Samuti ei või eellepingu summa ulatuda üle 50% selles jaotuses ettenähtud summadest. Rahaasjanduse komisjon ühines Vabariigi Valitsuse ettepanekuga. Rahaasjanduse komisjoni ülesandel teen ettepaneku, seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Juhataja **M. Martna**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud.

4. **Riigiteenijate ametisõitude tasuseaduse muutmise seadus — I lugemisel.** Rahaasjanduse komisjoni aruandja **E. Sulg**: Ametisõitude tasuseaduse vastuvõtmisel kevadel alandati vähe kõrgemaid norme, selle vastu aga kõrgendati osaliselt madalamaid. Selle tagajärjel on tulnud eriti kohtute alal ilmsiks, et kohtute väljasõidud on vähenenud, mis rahva keskel nurinat tekitanud. Kuna selle tagajärjel riigil ühele osale peatunnistajatele suuremad summad tulevad maksta ja et kohut kohapeal rohkem kättesaadavamaks teha, on Riigiteenijate ametisõitude tasuseadus valitsuse poolt muudetud, mis ka rahaasjanduse komisjoni poolehoidu leidis. Selleks on ette nähtud väike muudatus päevarahades, mitte just kõrgendamise

mõttes, kuna esimene norm on fikseeritud endine, ja teistel astmetel saja marga võrra kõrgendatud. Nii kuulaks I j. — 1.—7. enne 1.—4. palgaastmes ja järgmisse järku 8.—12. enne 5.—7. palgaastmes tähendatud kohtu- tegelased. Kolmas järk kukuks välja. See seadus ei nõua iseenesest suuri, vaid koguni tähtsusetuid summasid. Teen ettepaneku, käes- olev seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

O. Gustavson (stp): Käesoleva sea- duseelnõu juures oleks mul üks küsimus härra kohtuministrile. Eelarve-komisjoni tösteti ühenduses päevarahadega, mida käes- olev seaduseelnõu käsitab, üles üks omako- hast õige pikantne üksikasi. Selgus nimelt, et läinud aastal sõiduraha seaduses tehtud muudatuste pärast on nimelt Tartu-Võru rahukogu keeldunud korraldamast oma välja- sõite Valka, Petseri ja Võrru, põhjendades seda sellega, et maksva seaduse alusel välja- makstavad päevarahad liiga väikesed on ega võimalda kohtunikulede elamist, eriti Petseris ja Võrus, kus võõrastemaju vähe olla. Nähtavasti ongi käesoleva seaduseelnõu esitamine tingitud sellest omapärasest strei- gist. Ja minu küsimus puudutabki just seda külge. Nimelt kas on kohtuministril mingi- suguseid kindlustusi selleks, et nüüd, kus see päevarahade muutmise seadus kahtlemata Riigikogu poolt vastu võetakse, Tartu-Võru rahukogu hakkaks jälle normaalselt funk- sioneerima. Ma rõhutan meelega, normaalselt, sest viimasel ajal maksev kord, kus kohtu väljasõidud tähendatud kohtadesse puudusid, ei ole normaalne. Kohus on viidud rahvast emale, selle asemel, et seda kättesaadavamaks teha. Ja ma arvan, et kohtuminister peaks meile andma vastuse selles suhtes, et selle seaduse vastuvõtmise tulemuseks oleks Tartu- Võru rahukogu alistumine harilikule kohtu- korrale.

Juhataja **M. Martna**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud.

**5. Eesti vaba-
riigi kulude ja
tulude eelarve
1928./1929. aas-
taks — II
lugemisel.**

Eelarve-komisjoni aruandja **J. Laidoner**: Austatud Riigikogu liik- med! Vabariigi Valitsus esitas 1928./29. a. eelarve tasakaalus 80.261.854 kr., eelarve-komisjon teeb ette-

paneku ja esitab eelarve tasakaalus 80.216.613 krooni. Nagu näete, muudatus ei ole suur. Muudatused, mis on tehtud, on kõik üles loetud üksikasjalikult eelarve-komisjoni esi- tises, sellepärast ma siin nende juures pea-

tuma ei hakka. Ei hakka ma ka ette lugema arve, kuipalju komisjon koosolekuid pi- danud j. n. e., sest ma arvan, need arvud kedagi harilikult ei huvita. Pean tunnistama, et eelarve-komisjoni poolt tehtud muudatused sisulikult väga suured ei ole, võrdlemisi väikesed on, ja eelarve-komisjon aktsepteeris suurel määral selle, mis oli Vabariigi Valitsuse poolt esitatud. Lugupeetud Riigikogu liikmed mäletavad, et mõne eelmise aasta eelarve juures eelarve-komisjon töötas eelarve poo- leldi ümber. See nähtus oli seletatav sellega, et sel ajal ei olnud selget arusaamist ei Vaba- riigi Valitsusel, ei eelarve-komisjonil, mis- sugused kulud kõige otstarbekohasemad on, vaated olid väga lahkuminevad. Nüüd on seisukord palju parem. Sel ajal tehti ette- heiteid, et eelarve-komisjon teeb uut eelarvet. Nüüd võib olla, keegi teeb etteheiteid eel- arve-komisjonile, et ta eelarve juures kaua on töötanud ja sellejuures midagi ei ole muutnud. Siis ma tähendaksin, et ka nii- sugused etteheited ei võiks põhjendatud olla, sest eelarve arutamine ei seisa üksi selles, et eelarvet muuta, vaid ka selles, et läbi kaaluda, kas ta on ka küllalt otstarbekohane. Iseäranis suuri muudatusi ei või juba selle- pärast ette võtta, et tulud on piiratud, ja neid kuskilt juurde võtta ei ole.

Eelarve-komisjon on töötanud ligi 6 nä- dalat. Talle võiks jällegi etteheite teha, et ta liiga kaua on töötanud ja vähe aega on jäänud Riigikogul eelarve vastuvõtmiseks. Siin pean tunnistama, et loomulikult eelarve aru- tamise juures tõusevad üles küsimused, mis otsekohe eelarve summadega seotud ei ole, vaid üldist administratsiooni puudutavad, näht- usi majandusliku elu alal j. n. e. Mõned üksikud vaidlused ehk läksid küll väga kau- gele, ma tuletaksin meelde vaidlust agro- noomilise abiandmise juures, mis iseenesest võttis vist 6 koosolekut, ja meie ehk võime omale etteheidet teha, et meie veel lühidalt vaielda ei oska. Aga sellele vabanduseks tuletaksin ma meelde, et mul on olnud au osa võtta nii mõnestki suurest rahvusvaheli- sest kongressist, ja pean ütleva, et seal nii- sama vaieldakse, ka seal korratakse mõnda asja mitu ja mitu korda. Ka meie oleme seda teinud, selle peale vaatamata, et rahaasjan- duse komisjoni koosolekute juhataja härra Kaarna kõik tegi, mis võimalik, et läbirää- kimisi kokku tõmmata, et kordamisi ära hoida. Selle peale vaatamata läks aga aega palju eelarve-komisjonis.

Meie teame, et eelarve peab vastu võetama 1. aprilliks. Aega jääb selleks 2 nädalat. Siiski arvesse võttes, et eelarve-komisjon on põhjalikult läbi arutanud suurema hulga neid

küsimusi, mis üht või teist rühma, üht või teist Riigikogu liiget huvitab, usun mina, et täielik võimalus on eelarvet 1. aprilliks Riigikogus vastu võtta.

Kui nüüd minna sisuliselt eelarve arutamise juurde, siis tuletaksin ma meelde kõige enne üht asja, ehk kriipsutaksin seda alla. Minu arvamise järgi eelarve vastuvõtmine Riigikogus on üks tähtsam iga-aastane seaduseandlik akt.

Riigi eelarve vastuvõtmisega määrame ära need ülesanded, mis meil ligemas tulevikus riigielus täita on. Ühes sellega anname ka kokkuvõtte sellest, missugused abinõud ja ressursid selle ülesande täitmiseks olemas. Sellest seisukohast välja minnes tahan üksik-asjaliselt puudutada ja analüüsida põhi-eelarvet ning võimalikult kõrvale jätta üldpoliitilised küsimused. Pean tunnistama, et tänava aastal oleme õnneks nüisuguses seisukorras, kus eelarve arutamise juures on käsitatud 1926./27. aasta aruanne ja riigikontrolli ülevaade sama aja kohta. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Läänud aastal oli ka.) Ei olnud raamatut trükitult käes, oli teises kokkuvõttes.

Ma ei taha kedagi kiita ega laita, vaid tahan öieti õnne soovida, et oleme niikaugale jõudnud, ja loodan, et tulevikus veel paremad tingimused on olemas. Loomulik, et seda alguses ei võinudki olla. Ei olnud valituse aruandeid, ja riigikontroll oli töös vanade aruannete kokkuvõtmisega. Peab tähendama, et ka palju tööd on tehtud statistika keskbüroos. Kõik need andmed võimaldavad meile selge ülevaate, mis varemalt võimalik ei olnud. Konstateerides seda, et eelarve arutamise juures peame selgusele jõudma, missugused ressursid, missugused abinõud on nende ülesannete täitmiseks, mis meie omale üles seame, hakkam tagantotsast peale ja katsun selgusele jõuda kõigepealt tulude üle. Vaatame, kuidas tulud on sisse tulnud läinud aastatel ja kuidas nad tänava aastal kalkuleeritud ning missugused väljavaated tulevikus.

Alguses tähendan, et kõik näevad sellest eelarvest, kui suur on tulude üldsumma. Vaatame, missuguses vahekorras on need tulud, missugune järkjärguline kasvamine ja missugused väljavaated tuleviku peale. Esimese peatükina on otsekohesed maksud. Kui ma tulusid ülepea analüüseerin, siis viimase aruande järgi. 1926./27. aastal seisavad meie tulud järgmiselt koos, tähendab korralised tulud, ma erakorralised tulused praegu ei puuduta: otsekohesed maksud — 11,04%, lõivud ja tasumaksud — 8½%, kaudsed maksud 28,6%, piirituse monopol — 17,1%,

riigi ettevõtted ja varandused — 32,02%, segatulud — 2,02%. Kui meie vaatame tulude käiku, siis näeme, et see on kaunis stabiilne. Näiteks mul on aruanne käes, mis on 1923., 1924., 1925. ja 1926./1927. aasta kohta, 1923. aastal olid otsekohesed maksud 8,6%, edasi 9, 10,1, 11,4. Kasvamine on võrdlemisi ühesuurune, kuid mitte suur. Lõivud, tasumaksud — 5,1, 5,2, 8,3, 8,5. Kaudsed maksud — 28,3, 26,9, 25,5. Piirituse monopol — 15,8, 13,9, 14,8, 17,11. Riigi ettevõtted ja varandused — 41,5, 41,1, 40,4, 32,2, natuke alla läinud. Segatulud natuke tõusnud, olid 0,7, nüüd 2,2. Sellest näeme, et tulud stabiilsed on, 1923. aastast saadik on tõusnud 32%, see on nelja aasta jooksul 8% aastas. Samuti on ka nende käik. 1923. aastal 100, siis 110, 122, 132, päris regulaarne tulude käik.

Kui meie üle läheme üksikute tulude liikide juurde, siis mis meie näeme. Tulumaks on nende 4 aasta jooksul vähenenud 100% 95,1% peale. Käesolevas eelarves on tulumaksu vähem ette nähtud, kui seda seni oli. Millega on see seletatav? Kas sellega, et meie rahva üldjõukus on langenud? Mina ei ole pessimist, vaid enim optimist, ja mulle paistab, et meie vaesemaks jäänud ei ole. Kui meie rikkamaks saanud ei ole, siis igatahes ei või öelda, et meie aasta-aastalt vaesemaks jääme. Lugupeetud härra rahaminister omas kõnes analüseeris ja näitas, et tulumaksuga, sel kujul nagu meie seda praegu saame, on midagi katki. Ka eelarve-komisjonis tulumaksu arutamise juures läksid vaidlused kõige ägedamaks. Näha on, et see maks on valus. Kui meie vaatame oma ja teiste maade tulumaksu progressiooni, ja kui meie välja viskame summadest sendid ja võtame kroonides, siis näeme, et meie tulumaks on kõige raskema progressioonina, raskem kui teistes maades. Ja et tulumaks on jõukate rahvaste maks, siis loomulik, et ta meid pitsitab. Kui tahame tulumaksu loomulikkude olukorda seada, et ta ei väheneks, vaid hakkaks kasvama, siis peame nõus olema sellega, nagu seda lugupeetud rahaminister oma kõnes tähendas, et meie peame seda maksu muutma. Minu arusaamise järgi peame maksuvaba miinimumi tõstma ja siis minema kergema progressiooni peale. Praegune maksu progressioon on liiga suur ja maks raske.

Praeguses eelarves on tulumaks vähem, samuti on vähenenud äri- ja tööstusemaks aruannete aastate järgi. Vähenenud on ka lisäärimaks avalikult aruandvatelt ettevõtetelt.

Maa ja hoonete maks on tõusnud nelja aasta jooksul 4% võrra, samuti on tõusnud

ka tänavuses eelarves. Maks kapitali protsentidelt on tõusnud 4 aasta jooksul 138% võrra, ka tänavuses eelarves on tõusnud. See maks on loomulik ja selle seletus on see, et kapital hakkab kogunema järk-järgult pankadesse. Mina ei ütle, et see näitab kapitali kasvu, vaid nüüd on usaldus tõusnud rahastutuste vastu ja loomulik, et selle usalduse läbi võidab ka riik.

Kinnitusemaks on tõusnud ka tänavuses eelarves, samuti ka pärandusemaks. Pärandusemaks on võrdlemisi kasvanud. Ta on raske maks, suur kasvamine tuleb sellest, et 1923. a. üldse ei registreeritud päranduse üleandmist.

Lõivud ja tasumaksud on näidanud vähenemist, aga käesoleval eelarve-aastal on nad jällegi hakanud tõusma. Ühel alal on tõusmine, aga üldiselt on lõivud ja tasumaksud vähenenud ja see vähenemine on tingitud 20% raudteemaksu ärajäämisest.

Kui läheme edasi kaudsete maksude juurde, mis eelarvest välja teevad 28,6%, see protsent on kindel, ta ei ole tõusnud. Kaudsed maksud on jäänud peaaegu püsima, nii nagu nad olid. Kõige suuremat osa seal mängivad tollid. Tollid on nelja aasta jooksul tõusnud 28% võrra ja ka tänavuaastane eelarve näitab tõusu. Vähenenud on aga tunduvalt väljaveotollid sellepärast, et nende kohta tollitariifide muudatus on ette võetud, kuna aga sisseveotollid on tõusnud. Üldiselt on tollide sissetuleku tõusu märgata.

Edasi aktsiisid. Need on suurenenud 3 aasta jooksul 42% võrra. Käesoleval aastal on aktsiiside suurenemist märgata. Riigi monopolid on suurenenud 23% võrra 4 aasta jooksul ja ka tänavusel eelarve-aastal näitavad nad tõusu. Monopolide juures peaks nüüd tähendama üht, et meil on piiratud monopol, mille kohta on palju räägitud, et see on nagu Vene eelarvete kohta öeldi, joobnud büdshet. Siiski peab tunnistama, et ta on kõige parem monopol. Mispärast? Sellepärast, et kui seda monopoli ei oleks, siis ei saa tunnistada, et sellepärast meil joomine vähem oleks. Kui nüüd müük riigi käes on, siis saab ikkagi seda paremini reguleerida, ja sissetulek on ka suurem. Nii ei maksa meil selle peale pahane olla. Meil on kõnekäänuks saanud, et vaadake, see on joobnud büdshet, kuid see on Vene ajast pärit. Ei ole öeldud, ega julge keegi öelda, et kui see ära kaoks, et sellepärast joomine väheneks.

Tulud riigi ettevõtetest ja varandustest on ka suurenenud ja suurenevad ka tänavuses eelarves. Maa, hoonete ja metsade tulud on senijani, kuni käesoleva aastani suurenenud

nelja aruandeaasta juures 30% võrra. Käesolev eelarve näitab vähenemist, aga nagu teate, ei ole see vähenemine sellest, et sissetulekuid ei tule, vaid need sissetulekud lähevad tänavuse eelarve järgi mitte otsekohe riigi tuludesse, vaid asunduse kapitali, sellepärast on siis 3.246.000 kr. võrra sissetulekuid vähem.

Riigi raudtee sissetulekud on kogu aja kasvanud, ja ka tänavuses eelarves on suurenemine kaunis tunduv. Peab tunnistama, et aruannetest on näha, et kõige suurem kasvamine on kaubaveo alal, kuna reisijateveost on tulu ka, aga kulud on sealjuures suuremad tuludest.

Raudtee tulude juures peatuksin kõigepealt ühe küsimuse juures, see on transiit. Meil on selle kohta väga lahkuminevad vaated. Ühed ütlevad, et transiidil on lõpmatu suur tähtsus, teised ütlevad, et tal mingisugust tähtsust ei ole. Mulle paistab, et niihästi üks kui teine vaatepunkt ei vasta täielikult tõele. Transiit meie üldistes raudtee tuludes ei mängi küll väga suurt osa, ta on 1,5% kõigest kokku. Aga meie peaksime vist küll sedaviisi asja peale vaatama, et kui meil on transiit, siis on see muidugi väga hea, ja meie peame kõik tegema, et seda transiiti läbi Eesti võimaldada. Peab tunnistama, et meie valitsused on kõik teinud, et seda transiiti soodustada. Teisest küljest aga peame vaatama, kui seda transiiti ei oleks, et meie saame ka siis läbi, ja niiviisi peakski asja võtma. Meie ei pea ütleva, et ripume ära transiidist. Kui seda on, on hea, kui ei ole — saame ka läbi. Tähendasin juba, et tervest raudteede sissetulekust teeb transiit praegu välja 1,5%.

Nüüd läheme edasi. Sadamad ja laod. Sissetulekud on siin järk-järgult suurenenud nelja aasta jooksul ja on ka käesoleval aastal suuremad kui läinud aastal. Sadamate juures ma tähendasin, et siin tuli eelarve arutamise juures ilmsiks üks eriline nähtus, mis on iseloomustav ka meie Riigikogu elus. Kohe, kui teine Riigikogu kokku tuli, võeti üles Narva küsimus, et peab Narva sadamat süvendama, selle korda seadma j.n.e., ja anti ka võrdlemisi suured summad sinna selle sadama süvendamiseks ja kordaseadmiseks. Aga Narvajõesuu on niisugune, et sealt võib iga aasta imeda liiva välja, aga iga aasta ajab tuul uuesti ta liiva täis. Ja Narva sadam annab iga aasta suurt kahju. Aga siin peab teisiti selle probleemi seadma. Kui meie tunnistame, et Narva sadam on tähtis, siis peab sinna muulid ehitama ja selleks suurema summa määrama. Nüüd aga muule ei ole, aga iga aasta oleme liiva sealt välja kiskunud, ja tuul ajab ta iga aasta jälle tagasi, ja iga aasta teeme ikka uuesti

seada tööd, ja iga aasta Narva sadam annab kahju. Mina ei ütle, et Narva sadamat ei tule sellepärast süvendada, aga mina tähendaksin, kui otsustatakse, et Narva sadam on tähtis, siis peab seda tööd paremini kalkuleerima ja põhjalikult tegema. Praegune töö ei ole otsustarbekohane. Ja teiseks see näitab, kui kergelt kohalikele ehk lokaal huvidele järele antakse, et võib vahel selle tõttu väärsamme teha.

Post ja telegraaf. Siin on võrdlemisi suur tulude tõus olnud: nelja aruandeaasta jooksul 79% võrra. Ja ka tänava aasta on tõus.

Mitmesugused riigi ettevõtted. Siin järjekindlat tõusu ja langemist ei ole, on kaunis juhuslik. Samuti mitmesuguste riigi varanduste sissetulekud.

Umbes sama laadi kannavad ka nõnda nimetatud segatulud.

Erakorraliste tulude kohta ma juba tähendasin mööda minnes, et nad eelarves suurt osa ei mängi, on üsna juhuslikud, ja üldsumma ei ole kuigi suur — 681.928 krooni.

Tulude kokkuvõtteks peaks järgmist tähendama. Tänavuses eelarves on tulud suurenenud võrreldes möödunud aastaga 46.077 krooni. Nagu näete, see kogusumma tulude kasv ei ole kuigi suur. Ma juba tähendasin, et läinud aastatel, nüüd kus meil aruanded silma ees, nimelt 1923. — 1926./27. aastani —, meie näeme, et tulude kasv on olnud pikaldane ja võrdlemisi regulaarne, suuri hüppeid ei ole. Sellest võime järeldada, et meie tulude seisukord on võrdlemisi stabiilne. Rahaministri kõnet Teie mäletate, lugupeetud minister tähendas, et tema arvamise järgi on ainult üks maks, mis võiks suurened, nimelt aktsiis tubakalt. Ja peab ütleva, et kalkulasioonid on võrdlemisi täpsed. Ja sama riigikontrolli poolt kokkuseatud aruanne näitab, et sissetulekud 1926./27. aasta eelarve järgi on võrdlemisi täpselt kalkuleeritud, on muidugi üht vähem, teist rohkem sisse tulnud, kuid ei või öelda, et üllatusi on olnud, nii nagu see oli, nagu mõned härrad mäletavad, 1922. aastal, kus meil tulude sissetulek üllatas korraka. Siin ei ole enam seda, niisugusi nähtusi ei või enam ette tulla. Küsitakse muidugi, kas need tulud tõesti sisse tulevad, mis meil on eelarves kalkuleeritud. Pean tähendama, et niipalju kui võib uskuda möödunud aastate aruandeid ja põhjendada nende kalkulasioonide peale, mis Vabariigi Valitsuse poolt tehtud, võib kindlasti oletada, kui midagi erakorralist ei juhtu, et need tulud kõik sisse tulevad. Võib olla, et ühes liigis natuke vähem, teises rohkem, aga üldiselt tulevad nad sisse. Nüüd tuleb küsimus, kas tulevikus on meil tulude kasvamisest ette näha, kas võib loota

tuliku kasvu peale. Siin kohal peab tähendama, et toetudes neile kogemustele, mis meil on, ja ka täpsed aruanded näitavad, et meil niisugust lootust olla ei tohi, et meie tulud võiksid järsku suurened. Nad suurenevad küll, kuid pikkamööda ja sihikindlalt. Vaatame edasi, millest nad võiksid suurened, kui meie makse otsekohe ei tõsta, kui usume, et maksutariifid jäävad samasugusteks kui praegu.

Vaatame mis meil on arenenud. — Meie põllumajandus, meie tööstus. Kiiipsutan siinkohal alla, et ei taha omalt poolt üht või teist kaitsta, vaid katsun mainida seisukorda nii, nagu ta on. Kuid siiski pean siinkohal alla kriipsutama veel üht, nimelt, et meie põllumajandus on arenenud kaitsetollideta, tööstus aga kaitsetollidega. Põllumajanduses on meil progress, edu näha. Minu arvamise järgi võime meie üsna kindlalt tulevikku vaadata, sest et meie põllumajandus elab praegu rasket ajajärku üle. Oleme ju ette võtnud määratu suure maareformi. Loomulik, et see pidi põllumajandust vapustama, ja see on sündinud. Ka nõuab see suurte kulude investeerimist. Tihti räägitakse meil, kuidas teistes maades, ütleme Helsingis ja mujal, suuresti ehitatakse, kuid kui meie sõidaksime läbi Eesti, siis näeksime ka, et terved maa-kohtad valendavad uutest ehitustest, nad ei ole väga kallid, kuid neid on väga palju, ja sinna läheb meie investeerimine, ja ma loodan, et see meil tulevikus hakkab sissetulekuid tooma. Ja siit võivad tulud tulla, kuid väga pikkamööda.

Ka meie tööstuses on väljavaateid. Nii statistika keskbüroo, kui ka teised andmed annavad tunnistust, et meil on tõusnud need tööstused, mis kaitstud kaitsetollide kaudu. Tekstiiltööstus on viie aasta jooksul tõusnud 5.600 tuhande krooni pealt 9.300 tuhande krooni peale; paberitööstus — 4.200 tuhande kr. pealt 7.300 tuhande kr. peale, puutööstus 2.500 tuhande kr. pealt 3.500 tuhande kr. peale. Metallitööstus, kus kaitsetolle pole, on tagasi läinud. Sellest võime järeldada, et tööstus tõusu näitab neil aladel, kus vastavad kaitsetollid olemas. Neil aladel, kus kaitsetolle pole, tõusu märgata ei ole. Võib arvata, et kui metallitööstus oleks kaitsetolli all, siis oleks ehk ka seal tõusu märgata, nagu teistes tööstustes. Peab tähendama, et ei või kalkulasioone teha kaitsetollide kõrgendamise põhimõttel ja oletada, et riigi sissetulekud selle läbi tõuseksid. Meie põllumajandus on tegutsenud siiamani ilma kaitsetollideta, põllumajanduse saaduste ümbertöötamine ei kuulu kaitsetolli alla, kuid ta on arenenud loomulikult, ja see on väga hea nähtus. Loodame, et see tööstuseala ka tulevikus nii kindlalt arenema saab.

Siis on veel üks tööstuseala, mille peale lootusi pannakse ja mis ehk tulevikus välja areneda võib, see on maapõuevarade kasutamine õlikivilademete näol. Loodame, et see tööstus tõesti areneb, kuid praegu ei või seda sisse kalkuleerida, sest lähemas tulevikus sel alal suurt sissetulekut loota ei ole.

Kokkuvõttes peab tähendama, et meil suurt tulude tõusu loota ei ole, ja selle järgi peame oma väljaminekuid seadma.

See on lühike kokkuvõtte sellest, mis ma rääkisin tulude üle.

Nüüd jõuame eelarve kulude juurde. Siin näeme esitatud eelarvest, et meie kulude üldsumma on üle 80 miljoni krooni. See on suur summa ja teeb välja, kui arvestada kuldrubladega, üle 40 miljoni kuldrubla, kui tahame seda vana rahaüksuse, ennesõjaaegse üksuse järgi arvestada. Kui meie nüüd vaatame meie kulude liikumist, siis võime ka siin mõndagi õige huvitavat nähtust konstateerida. Jällegi aruannetest on meil juba täpsemad andmed, offitsiell andmed, nii et võime neid kasutada. Kõige enne kriipsutan mina alla sedasama, mida tulude juures, nimelt et relatiivselt meie väljaminekud üksikute ministeeriumide järgi ei muutu sugugi. Kui meie võtame mõned suuremad alad, näiteks haridusministeeriumi — tema ühtelugu seisab umbes 10—11% ümber nelja aasta jooksul kõigest eelarve kuludest. Ma tähendan siin jällegi korrallised kulud. Võtame mõne teise ministeeriumi, sõjaministeerium umbes 23% ümber, sise-ministeerium 6½% ümber. Kõik need on ikka ühetasa, vähenemist on näha ainult riigikontrolli alal, on vähenenud 0,7% pealt kuni 0,6%-ni. On vähenenud ka kaubandusministeerium, nagu teie teate, see ministeerium on suuresti kokku tõmmatud, seal on olnud ½%, nüüd 0,3%. Siis on veel vähenenud välisministeerium 2,4% pealt 1½% peale. Teedeministeerium, üks suuremaist, 28% ümber. Suurt muudatust ei ole näha. Siis on õige nähtavalt kasvanud kulud hoolekande alal, 4,5% pealt 6,6% peale. See on relatiivne, suhteline arv, aga kui vaatame üksikute ministeeriumide korralliste kulude absoluutseid summasid, siis näeme umbes sedasama.

Nagu teate arvestatakse meil alati korrallised ja erakorrallised kulud. On ju finants-teoorias mitmesugused vaated selle kohta, ühed ütlevad, et peavad lahutatud olema korrallised ja erakorrallised kulud, aga minu isikliku arvamise järgi meil siin suurt tähtsust ei ole. Mispärast? Sellepärast, et niihästi korrallised kui ka erakorrallised kulud kaetakse korrallistest sissetulekutest. Ja mis on erakorralline kulu, kui ta igal aastal kor-

dub? Ta ei ole siis enam erakorralline kulu. Kui peame iga aasta ostma sõjavarustust, siis ei ole see erakorralline kulu, vaid korralline kulu. Meil on arvestatud korralliste ja erakorralliste kuludega, kusjuures kokkuvõtted ja tabelid on nende kohta eraldi. Ma pean soovitavaks, et riigikontroll teeks ka üldkokkuvõtte erakorralliste ja korralliste kulude kohta. Kui vaatleme arve, siis näeme, et 1923. aastaga võrreldes 1924. aastal korrallised kulud on kasvanud 19, 1925. a.—26%. Kogu kasvamine nelja aasta jooksul 42% võrra.

Kui vaadelda üksikuid ministeeriume, siis näeme, et siin on märgata vähenemist, nagu kaubandus-tööstusministeeriumi ja välisministeeriumi juures. Suuremat kasvamist võib töö-hoolekandeministeeriumi juures näha selle tõttu, et ta peale on suuremad uued ülesanded pandud, ja loomulikult pidid ka kulud kasvama.

Erakorralliste kulude juures on võrdlemisi suurt kasvu märgata haridusministeeriumi juures. 1923. aastast on erakorrallised kulud üle 300% kasvanud. Samuti on suuremat kasvamist märgata põllutööstusministeeriumi erakorralliste kulude ja töö-hoolekandeministeeriumi erakorralliste kulude alal. Ka kohtuministeeriumi juures on suurt erakorralliste kulude kasvamist märgata, aga see tuleb sellest, et 1923. aastal ei olnud üldse erakorrallisi kulusid. Iseenesest on kohtuministeeriumi kulud õige väiksed.

Kõik kokku meie korrallised ja erakorrallised kulud on kasvanud nelja aruandeaasta jooksul 21%.

Kui nüüd vaatame, missugused on ülesanded üksikute ministeeriumide juures ja kas on seal ette näha, et kuskil võib kulusid vähendada või on igalpool ette näha kulude tõusu, selleks katsun õige lühidalt, et mitte väga palju see aega ei võtaks, analüeerida üksikute ministeeriumide väljaminekuid.

Võtame meile kõige lähemal seisva asutuse — Riigikogu, siis ei saa omale ette kujutada, et siin kulud väheneksid, samuti ei või öelda, et siin suuremaid suurendamisi ette näha oleks. Ta läheb oma loomulikku teed. Võib olla, et töö kokkutõmbamise tagajärjel, kui töö vast ehk ümber korralldataks, väikest kokkuhoidu annab, kuid igatahes suuri tagajärgi ta küll ei anna.

Läheme edasi. Riigivanem ja riigikantselei. Umbes niisamasugune seisukord kui eelmisegi juures, kuid siin on siiski suuremaid suurendusi tarvis, kas statistika, arhiivi ja raamatukogu alal ja võib olla, kui erakorrallisi kulusid arvesse võtta, veel paigutamise kulud juurde tulevad.

Riigikontroll — ta on samasuguses, tahaks öelda õnnelikus seisukorras, nagu Riigikogu. Ta on paigutatud korralikku majasse, töö on loomulikumaks läinud, igatahes väga suuri muudatusi ette näha ei ole.

Rahaministeerium — nagu ma tähendasin kulude ülevaates, et tema kulud kasvavad. On täiesti loomulik, kõige suuremat osa mängivad seal piirituse monopoli kulud. Aga peale selle rahaministeeriumis esitab või mängivad suurt osa maksudeametid. Võib olla, et neid saab kokku tõmmata, see oleneb muidugi meie maksude korraldamisest. On õige, et meil on suuremad maksuametid, kui seda olid Vene ajal, kuid meil on ka hoopis teistsugusemad maksud, kui seda olid Vene ajal. Igatahes minu arusaamise järgi vähendusi on siin raske ette võtta. Jällegi erakorralisi kulusid, kui neid oleks võimalik teha, neid nõuab iga ministeerium.

Haridusministeerium. Minu arvamise järgi haridusministeeriumi kulud saavad veel suurenema, ja see on ka ehk tarvilik. Peasjalikult, kus haridusekulud peaks tegema, — ma tähendaksin, et see on minu isiklik arvamine, — see on alghariduse alal. See on ja jääb rahva kultuurilise arenemise aluseks, ta alus-põhjaks. Kui algharidus on hästi korraldatud, siis võime meie väga kergesti selle aluse peale ehitada ka oma kesk- ja kõrgema hariduse, oma kultuurilist arenemist, ja õnnelikud on need rahvad, kellel on hästi korraldatud algharidus. Meie ehk sellel alal oleme alguses ebasamme teinud, meie läksime kohe nii suure kiirusega keskkooli korraldamisele ja osalt ka kõrgema hariduse peale. Ja võib olla, kui seal ei saa küll kokkutõmbamist olla, siis vähemalt peab seisak tulema, ja kui on haridusealal uusi kulusid, siis peavad need alghariduse peale aga mitte keskkoolivõrgu suurendamise peale minema. Seal vist ümberpöörduvalt oleks võimalus kokku tõmmata ja peaks ka seda tegema.

Peab ka veel tunnistama, et meil seisab üks probleem ees: meie teoreetilist haridust viia üle kutsehariduse peale, ja see nõuab kulusid, aga mina juhiksin tähelepanu ühe asjaolu peale, et see meie kutseharidus kipub ka muutuma liiga teoreetiliseks. Selle peale peame rõhku panema, et ta niisuguseks ei läheks.

Eelarve arutamise juures tuli üks nähtus ilmsiks, mille peale tähelepanu juhiti. See on õige väike aga iseloomustav nähtus. Meil on olemas kolm merekooli, üks Kuressaares, üks Tallinnas ja üks Käsmus. Ja ühes neist on 11 õpilast ja 8 õppejõudu, ja loomulik, et seal tuleb üks merekooli õpilane maksmata 100.000 mk. See on 4 korda rohkem kui

üliskooli õpilane. Loomulik niisugune nähtus ei ole. Loomulik see ei ole, aga see on, ma ütlen, iseloomustav seisukord, ja niisugune seisukord on ka keskkoolide alal. Siin on kokkutõmbamine möödapääsematu. Muidugi Kuressaare elanikkudele ei meeldi tulla Tallinna õppima, aga minu arvates saaksid nad Tallinnas paremat õpetust.

Haridusministeeriumi alal nõuavad suurt väljaminekut koolimajad, sest et koolimajad iseenesest maa seest ei kasva, vaid neid tuleb ehitada. Aga keskkoolivõrku peaks kokku tõmbama ja see annaks kokkuhoidu.

Kohtuministeeriumi keskasutused suurendusi ei nõua, kuid erakorralisi väljaminekuid on ette näha vangimajade ehitamiseks. Ma juhin tähelepanu sellele, et ka siin oleme ebateed käinud. Meie oleme väga palju kõnelenud vangimajade ehitamisest, aga kui meie vaatame kohturuume, siis näeme, et need on kõige viletsamas seisukorras. Kohtu prestiihile see hea ei ole. Võib öelda, et kohtute ruumid on halvemad kui teiste ametiasutuste ruumid. (K. Päts, põl: Isegi välispidi.) Aga kui sisse minna, on veel halvem.

Siseministeeriumi kulud on võrdlemisi stabiilsed. Suuri tuleviku probleeme ja ülesandeid sellel ministeeriumil ei ole. See ministeerium on kõvasti kokku tõmbanud iseäranis julgeoleku ja politsei alal. On isegi kaebusi tulnud, et maal on liiga vähe politseinikke. Muidugi, kui politseinik on liiga kaugel külast, siis tast ei ole ka mingit kasu.

Edasi tuleks sõjaministeerium. Sõjaministeeriumi juures tuleb loomulikult pikemalt peatuda, see on iseenesest suur eelarve, suur, absoluutne summa. Kas meie võime seda vähendada? Meie seisukorda arvesse võttes mina küll ei julge öelda, et vaadake, vähendame oma riigikaitset. Kas meie saame kulusid kokku hoida? Ma ütleksin, ideaalne oleks see, kui nad enam ei suureneks, võib olla läheb ka korda neid vähendada, kuid see ripub üldisest rahvusvahelisest seisukorrast. Järsku aga kokku tõmmata on väga raske.

Meil on üleminek üheaastase teenistuse peale, see nõuab väga palju kulu. Prantsusemaal nõudis üleminek üheaastase teenistuse peale kulusid juurde 500.000.000 franki. Meie peame selle uute kuludeta läbi viima, tähendab, meie peame mujalt kokku tõmbama.

Meil on veel üks nähtus, mis parandamist nõuab: meie kaitse maal on rahuldavalt korraldatud, kuna õhu- ja merevägi on nõrk, ja siin on suurendamist tarvis. Praegu on Riigikogule esitatud seadus, kus viie aasta jooksul nõutakse 5.000.000 krooni lennuasjanduse aren-

damiseks. Teisest küljest ei tahaks, et meie kulud riigikaitse alal tõuseksid, tähendab, kui on tarvis mingisuguseid erakorralisi väljaminekuid teha, siis ei jää muud üle, kui peab seda tegema kokkutõmbamisega muul alal loomulikult samas ministeeriumis. Teist teed ei ole. Tulevikus peame seda teed käima. Mis meie sõjaministeeriumi alal tahame uut läbi viia, seda peame kokku tõmbama sama ministeeriumi arvel.

Teiste riikidega võrreldes on meie geograafiline ja välispoliitiline seisukord väga raske. Meie oleme halvemas seisukorras, kui meie naabrid. Näiteks ei olnud meil kasarmuid, neid tuli ehitada, see maksis palju raha, ja meie rahvas pidi ohverdama riigikaitsele väga suuri summasid.

Põllutööministeerium on üks suurematest ministeeriumidest meil. Tema valdamisel on määratud varandused, tal on palju kokku puutumist rahvaga, ja tal on üks suurematest, niioelda aktsioonidest käsil, see on meie maareform. Tema juures vaieldi ka eelarve-komisjonis palju, aga ülevaadet ta tuludest ja kuludest on kõige raskem saada sellepärast, et ta on ministeerium, kes ei tööta paljudel aladel otsekohe brutto-eelarves, nagu kõik teised ministeeriumid, kesk- ja ametiasutused. Kuid seal on palju niisuguseid väljaminekuid, milles õige raske on selgusele jõuda. Võtame meie maareformi. Kui palju maksab ta meil? Selle kohta on väga raske selgusele jõuda. Mulle anti väljavõtte riigikassast, kus on öeldud, et 1927./1928. a. on tulused 218.625.000 mk., kulused 227.000.000 mk. Aga siis on juurde kirjutatud: Peale selle tuleksid arvesse võtta kaudsed kulud, maakorralduse administratiivkulud umbes 80.000.000 mk., laenu madal intress, asundus, ehitusematerjali madal hind.— 1926. a. näiteks oli keskmise oksjonihinna ja arvestatud hinna vahe üle 100.000.000 marga. 1927. a. on see vahe veel suurem — maareformi teostamise määruse § 96. põhjal kohapidajate poolt metsa omandamisel ehitusematerjalide oksjonite läbi, alandatud tariifide järgi j.n.e.

Peab ütlema, et väga raske on ülevaadet saada. Nagu ma juba tähendasin, on meie eelarve brutto-eelarve. Kuid omal ajal tahtsime seda brutto mõtet kindlalt läbi viia. Asutava Kogu ajal pandi maksma niisugune korraldus, et kõik kirjad frankeeritaks, mis ühele või teisele ametiasutusele saadetud. Maareformi juures ei ole saadud seda läbi viia. Mina isiklikult arvan, et kui maareform on läbi viidud, siis on tingimata tarvilik neid asunikke niikaua toetada, et nad kohapeale elama saavad, et nad võivad produt-

seerida, sest ilma selleta tooks see meie rahvamajandusele nii suurt kahju, mida ei jõuaks tasuda teistel aladel. Elarvesse võtta oleks palju õigem kõike, mis asunikule antakse, otsekohe rahas, ja mis asunik selle raha eest ostab, seda ostab ta täie hinnaga, siis oleks selgus igapidi, võib olla ka poliitiliselt oleks see parem. Aga kord on see nii läinud, nüüd on raske seda teise viisi peale üle viia. Igatahes tähendan, et tulevikus võivad küll kokkutõmbamised põllutööministeeriumis olla. Seal on praegu juba paljud kokkutõmbamised läbi viidud põllutööministeeriumi asutustes kohtadel, võib olla, et seda ka tulevikus tehakse. Kuid üht peab tunnistama, põllutööministeeriumil on suured ülesanded ees ja need on nii tarvilikud, et neid ei või täitmata jätta, sellepärast on ka selle ministeeriumi erakorralised kulud suuremad kui kellelgi teisel. Võtame näiteks väljaminekuid maaparandustöödel. Meil tunnistatakse tihti, et upume vette, et niipalju ja niipalju maid on meil vee all j.n.e., neid peab kuivatatama, ja need on ülesanded, mis määratu palju raha nõuavad. Niisamuti põllumajanduse organiseerimine, abi selleks, põllumajandusliku hariduse korraldamine, — kuuluvad kõik ülesannete hulka, mis suuri summasid nõuavad. Ma tähendan, et mitmed metsamehed — ja täieliku õigusega — on kurtanud, et meie mets kord-korralt vähenevat ja selle vastu on tarvis abi leida. Peame seda konstateerima, ja see on võimalik, kui soid kuivatame ja metsa alla paneme, kuid siin on raha tarvis. Üldiselt kokku võttes võib tähendada, põllutööministeerium nõuab tulevikus veel suuri summasid ja kokkuhoidu seal näha ei ole. Umbes samasugune seisukord on teisel määratu suurel ministeeriumil, see on teedeministeeriumil. Keskasutused on seal kokku tõmbunud, nagu teistes ministeeriumides, on vähendatud ametnike ja kohapealseid asutusi, aga ministeerium nõuab ikka suuremaid summasid iga aasta. Ja seda õigusega, sest ta käes on tähtsam ala — ühendusteel. Õigusega tähendatakse, et kommunikatsioon on rahvamajanduse alus. Kus on head läbikäimisteel, seal on majanduslik arenemine kindlustatud, kus neid ei ole, seal ei saa selles edu olla. Selle tõttu on teedeministeeriumil mitmesugused ülesanded ees.

Raudtee annab kasu. Tähendatakse, et tasub ka kapitali, mis sisse investeeritud. Ma ei hakka peensustest rääkima, võtame, et töötavad kasuga post-telegrahv-telefon, ka sadamate tulud kasvavad. Aga kõigil neil aladel on niipalju suuri ülesandeid ees. Raudteede kohta tuleb Riigikogusse seaduseelnõu, kus ära määratakse uute raud-

teede ehitamiskava pikema aja peale ette. Niisugune kava on väga tervitatav ja tarvilik. Juba kaks kava on esitatud: sisevete korraldamise kava ja kava rannasadamate korraldamise alal. Ja kui meie neid kavasid vaatame, siis nende peale on ette nähtud suured summad. Komisjonis ei olnud aga kedagi, kes selle vastu oleks rääkinud, meie peame seda tegema, need on paratamatud ülesanded.

Kokku võttes ma tähendaksin, et teedeministeerium on niisugune ministeerium, kellel ülesandeid on küll ja küll, ainult on küsimus, kuipalju meie võime selleks arvestada raha, et neid ülesandeid täita.

Välisministeerium on üks ministeeriumidest, kes on kõvasti kokku tõmbunud, ta töö ei ole aga väiksemaks jäänud. Välisministeeriumi töö on jäänud samasuguseks, mis ta oli, aga eelarve on kokku tõmmatud. Aga mulle paistab, et kokkutõmbamises on piirini jõutud, ja tänava kipub eelarve suurenema. Töö-hoolekandeministeeriumi alal ei ole ka kulude vähenemist näha: ta töökavad ja töö iga aasta suurenevad. Loomulik, võib olla Hoolekande seaduse västane või pooldaja, mina isiklikult arvan, et see seadus on meil liiga laialdaselt maksuma pandud, aga Riigikogu enamus on ta maksuma pannud, ta on olemas ja ta teostamine nõuab summasid, nõuab kulusid ka tulevikus. Ja praegusel korral kõik kulud, mis seadusega märgitud, need ei ole veel kõik täidetud. Nii et ka selle ministeeriumi alal vähenemist ette näha ei ole.

Nüüd puudutaksin mina veel ministeeriumide alal üht küsimust. See on ametnikkude vähendamise küsimus või probleem. Peab ütlema, et õnneks minule sattusid kätte esimesed korrektoori lehed ühest huvitavast tööst. See on härra Tooms'i poolt kirjutatud ja tuleb vististi järgmisesse kuu kirja numbrisse, see on nimelt „Riigiteenijate arv ja selle vähendamise probleem,“ ja siin leiame juba väga huvitavaid andmeid. Meil on praegu palju ametnikke, aga siin on ka seletatud, millest see tingitud, miks meil rohkem ametnikke, kui Vene ajal oli. Meil on ka mitmed alad juurde tulnud, mida Vene ajal ei olnud. Vene ajal ei olnud nii palju metsi riigi valitseda. Niisama oli maksuaparaat palju väiksem, ja maareformi teostamine nõuab ametnikke. Ka oli Vene ajal üks osa raudteid erakätes. Seal on kõik ametnikud juurde tulnud. Aga mis kõige huvitavam — meil ametnikkude arvu vähendamise juures on käidud ühekülgselt teed. Meie oleme läinud keskasutuste kokkutõmbamise teed. Aga kui meie vaatame statistilisi and-

meid, siis näeme, et 2 ja 1/2 protsenti ametnikkude üldarvust langeb keskasutuste peale, ja kui siin 50% võrra vähendada, siis saame kokkuhoiu umbes 1 1/2%. Aga kas töö selle all ei kannata? Mina arvan küll. Kui meie juhtivad jõud ära kaotame, siis see ametnikkude kari ei saa midagi teha. See on meil esimene töö, kus meil protsendilised andmed välja on arvatud, kui palju ametnikke on igal alal. Näiteks riigimajanduslikkude ettevõtetes on 29,9%, haridusealal — 19,4%, riigikaitsealal — 20,9%. Siis tuleb valitsuse aparaat nii administratiiv- kui ka tsiviilalal, kokku 26,4/10%, kohus — 4%, peale selle piirivalve j.n.e.

Muidugi, kui tahame ametnikkude arvu vähendada, siis ei saa seda teha üksi keskasutuste juures, et meie hakkaksime ametnikke keskasutustes vähendada, vaid meie peame süsteemi muutma ja mitte sellel alal töötama, et ainult keskasutuste ametnikkude arvu kokku tõmbame. See ei anna tagajärgi ja ei võigi anda. Õnneks läks mul korda neid täpseid statistilisi andmeid saada. Ma hakkasin ise neid kalkulatsioone tegema, muidugi ei olnud nad nii täpsed, ja sain oma väljaarvamise järgi, et meil on ametnikke keskasutustes 4%. Nüüd tuleb aga välja täpsete andmete järgi, et neid on 2 1/2%. Ma ei tahaks öelda, et meie ametnikkude arvu vähendada ei saa, seda peab vähendama ja saab ka seda, kui meie nad ratsionaalselt tööle paneme. On ju teada, et üks inimene, kui töö on ta kätte hästi antud ja kui temale sellejuures korralikult makstakse, et ta võib 2—3 inimese töö ära teha. Niiviisi peamegi meie oma riigiaparaati ratsionaliseerima. Sarnaselt ratsionaliseeritud või korraldatud riigiaparaat läheb odavamaks kui praegune keskasutuste kokkutõmbamine, mis suuri tagajärgi anda ei või ega saagi andma.

Kokku võttes — ametnikkude arvus, minu arusaamise järgi, on võimalusi kokku tõmmata, ja seda peabki tulevikus tehtama.

Nüüd läheme üle ühe väljamineku posteni juurde, mis võrdlemisi suurt osa mängib, see on meie riigi võlad. 1. jaanuariks 1928 oli meil sisevõlg 651.037 krooni, välisvõlg — 110.048.960.71 kokku 115.112.026 kr. See teeb välja iga elaniku peale 103 krooni 15 senti. Võlakustutus ning intressid kokku 4.558.261 krooni. See teeb välja 4%, kokku kustutus ja intressid. Sellest võime järelduse teha, et meie välis- ja sisevõlad on hästi ja odavasti fundeeritud, riik maksab intressideks ühes kustutusesummadega 4%. See teeb välja ühe elaniku peale 4 krooni 9 senti. Ühes võlaküsimusega peab vaatlema ka maksubilansi küsimust. Kahjuks ei ole meil kokku-

võtet 1927. a. kohta tehtud, on olemas ainult erakokkuvõte, see on Scheeli panga oma, mis avaldatud ingliskeelses Scheel's review's. Seal on öeldud 1927. a. kohta, et meie maksubilanss on aktiivne 439.000 Inglis naela võrra. Riigi statistika keskbüroo loeb seda veel suuremaks. Tema arvates võrdub see kaubabilansi aktiviteedile. Võtame väiksema summa 439.000 £, siis peab ütleva, et sellest seisukohast vaadates ei ole meie võlgade probleem hädadohtlik. Meie maksubilanss ühes intresside ja kustutusesummaga on parem kui läinud aastal. Meil on vaieldud selle üle, kas võime veel võlgu teha. Loomulik, et seda küsimust peame tõsiselt võtma. Minule paistab, et meie võime laenu teha ja maksab teha, aga tingimusel, et kui laenu teeme, nimelt välislaenu, siis ainult seks otstarbeks, mis on tulutoov. On veel teine küsimus, see on nõndanimetatud munitsipaal võlad, ja mulle paistab, et meie linnad võiksid ka välislaene teha. Mispärast? Sest et neil on mõned head tulutoovad ettevõtted käes, ja sellega vabastaksid nad riigi summasid, mis nende käes on.

On ju üks vaatepunkt, et vaadake, kui meie laene teeme, võlga teeme, et meie ei jõua neid tasa teenida, et meie ei mõista raha kasutada, et meie jääme nende laenudega pankrotti. Nii pessimistlikult meie ei tohiks endi peale vaadata. Meie oleme jõudnud korraldada oma riiki ja oma majandust, ja mina arvan, et meie, kui meie tõesti tulutoovaks otstarbeks laenu teeme, et meie siis ka neid laene ära kasutada mõistame, et need endid täielikult renteeriks, ja et meie rahvamajandus sellejuures kasu saaks. Kui meie vaatame nii pessimistlikult, et meie neid laene ära kasutada ei oska, siis see on enese vastu usalduse kaotamine. Meie toonitame alati, et meil on kapitalivaene maa, ja sellepärast peame kuidagi seda kapitali juurde katsuma muretseda, ja mulle paistab, et meie tööd teha jõuame ja ka oskame.

Lõpetades sellega üksikute ressursside kulude ülevaate, pööran meie eelarve tasakaalustamise juurde. Meie eelarve seisab tasakaalus: tulu — 78.266.613 krooni, krediidi ülejääk 2 miljonit krooni, kokku 80.266.613 krooni. Siin figureerib summa — krediitide ülejääk. See mulle kui aruandjale on üks kõigeraskem punkt, kuidas seda seletada, mis see on. Mina arvan, et mul saab olema oponentideks lugupeetud härra Oinas, ja ta tuleb ja seletab, et see on puhas puudujääk. Vaatame, mis ta siis on, see 2 miljonit krooni. Mina arvan, et kõige parem on seda asja nii seletada, et teoreetiliselt on see puudujääk, praktiliselt, tegelikult aga mitte. Mispärast

mitte? Mina olen kindel, et eelarve täidetakse nõnda, et see ülejääk tuleb. Jäävad üle ühed või teised summad kuludest, tõmmatakse kokku väljaminekuid, hoitakse ka kunstlikult krediite kinni. Nii on tehtud ka ennem krediitide juures, ja nii tehakse ka käesoleva eelarve juures.

Teine küsimus on aga, kas on see hea. Pean ütleva, et palju parem oleks, kui meie otsekohe oleksime tunnistanud, et peab eelarve tasakaalu viima ilma krediitide ülejäägita. Kindla tahtmise juures võiks valitsus kärpida eelarvet niivõrt, et krediitide ülejääki tarvis ei oleks. Kui valitsus oleks brutaalselt välja läinud, siis võiksid tekkida üldised komplikatsioonid. (K. Päts, põl: Riigikogu tahab ise ka juurde panna.) Mina tulen selle juurde pärast. Teoreetiliselt ei ole hea krediitide ülejääk. (Kohtu minister T. Kalbus: Nagu iga aasta.) Krediitide ülejääk on aga järkjärgult vähenenud. Muud seletust siin anda ei saa. Loodame aga, et tulevane eelarve on krediitide ülejäägita. (K. Päts, põl: See on teoreetiline asi.) Ta mõjub aga halvasti. (K. Päts, põl: Ei mõju.)

Meil puudub seadus eelarve ülejääkide kohta. Kui meil peaks eelarve ülejääk tekkima, mille peale läheks ta siis? Siin on mitmesugused arvamusel. Mõned arvavad, et ülejääk peaks minema automaatselt riigivõlgade katmiseks. Minul paistab aga, et meil seda vaja ei ole, sest meie riigivõlad ei ole liiga suured, ja meil ei ole väga raske neid katta. Meie peaksime aga määrama, kuhu jääksid iga-aastased mitte krediitide ülejäägid, vaid eelarve ülejäägid. Minu isiklik arvamine on, et iga-aastased eelarve ülejäägid peaksid minema mõneks üldotstarbeks.

Meil on alati kõneldud, et teed on meil korratuses, ja mina arvan, et need summad peaksid minema teede korrashoidmiseks. Kõigile poliitilistele parteidele on teed tarvilikud, selle vastu ei saa vaielda.

Meil on nõndanimetatud lisaeelarved, mis on meie eelarvete kurjajuur. Need on isegi nii korralikuks kujunenud, et neid iga aasta on tingimata kolm. Varsti tuleb ka käesoleva aasta kolmas lisaeelarve Riigikogusse. Vaadake, kui kuskil mõni väike ülejääk kipub tekkima, siis on lisaeelarve kohe valmis ja pumpab selle ülejäägi välja. Nõnda on aga rahaministeeriumil võimata mingisugust tagavara luua. Meil ei jää muud üle, kui peame tulevikus eelarve ülejäägi seaduse maksma panema.

Enne kui lõpetan tahaksin mõne asja peale tähelepanu juhtida, mis üldeelarve aru-

tamise juures reljeefselt ilmsiks tuli. Üks meie eelarve nõrk külg ja halb on eelarve lisad. See on kõige valusam küsimus eelarve seisukohalt. Kunagi ütles mulle keegi, et meil Eesti riigis on 103 erifondi. Tolkorral pidasin ma seda naljaks, aga kui asuti eelarve arutamisele tuli välja, et neid erifonde on koguni 111. Nende alla kuuluvad kõiksugused riigi ettevõtted. Näiteks — algan nimelt suurematest ettevõtetest — riigi põlevkivitööstus, turbatööstus, sadamatehased, koolide erifondid, siis on erifondid, mis tulevad piimakontrollist, õuntekontrollist, kartulikontrollist, j. n. e. Neid on kokku üle 100. Kõige halvem on see, et nende kinnitamiste kord on mitmesugune. Ma toon ühe reljeefse näite, puuvilja väljaveo kontroll annab sissetulekut 900 krooni, seda kinnitab Riigikogu, sest ükski teine asutus ei saa seda teha. Teiseks, piimasaaduste kontroll annab sissetulekut 190.900 krooni ja selle fondi eelarve kinnitab minister.

Ei ole mingisugust korda, ei ole antud valitsusele luba neid erifonde kinnitada, vaid nad peavad tulema Riigikogusse kinnitamiseks. On väga palju selle üle vaieldud, mis on parem, kas brutto- või netto-eelarve. Meil on maksma pandud brutto-eelarve süsteem.

Tihti räägitakse, et meie koormame oma eelarvet. Minu arvates ei soorma see eelarvet, et tal nullid on, vaid see, et tal tegelikult väljaminekut on rohkem kui sissetulekut. Meil on väga palju erikapitali riigi eelarvest välja viidud. Mulle paistab, et on riigi ettevõtteid, mis tingimata peavad töötama oma erikapitali ja eelarve järgi, ja on täiesti ükskõik, kas nende eelarve kinnitab Riigikogu või valitsus. Näiteks on meil riigimõisad, need on täiesti riigi majanduslikud ettevõtted, ja nende eelarved kinnitab Riigikogu. Teisest küljest on meil aga jälle erifondid, millel ei ole majanduslikku ilmet ja mille sissetulekud tulevad otsekohe määratud maksudest, nagu linade, õunte pealt, j. n. e., ja need jäävad eelarvest välja. Kõige halvem on see, et ei saa ülevaadet, ja kõige kurvem on see, et niisuguse korra juures eelarve kontroll libiseb rahaministri käest ära. Rahaministeeriumil peab aga võimalik olema kontroleerida riigi sissetulekuid. Need summad ei ole väikesed, nad libisevad Riigikogu kontrollilt ära ja neid on väga raske kontroleerida. Kui ei ole ülevaadet ühest asjast, siis on võimata kokkuhoidu teha, ja meie eelarvel on niisugune tendents, et väga palju erifonde on tekkinud. Ma tähendan veel, isiklikult ei ole ma erifondide vastu. Kui on olemas ettevõtted, peavad neil ka põhikirjad olema. Aga liialdada on häda-

ohtlik ja sellele peab piiri panema ja mida rutem sellega korda saame, seda parem.

Ma peatun veel eelarve arutamise korra juures. Juba keegi lugupeetud Riigikogu liige tähendas siin vahele, et Riigikogu ei tohiks eelarvet suurendada — täiesti õige. Minu vaade on isiklikult niisugune, et kui tahame kokkuhoidu ja kokkutõmbamist teostada, siis peame kindlasti omaks võtma mõtte, et Riigikogu ei tohi suurendada mingisuguseid väljaminekuid, vaid peab neid maha kiskuma, vähendama. Mõned ehk oponeerivad minule, öeldes, et valitsus ei hakka siis omalt poolt võib olla, ka tarvilikke, teatud mõttes, väljaminekuid tegema, kuid siinkohal peab valitsuse kohta poliitiline kontroll olema, teda peab sundima väljaminekuid tegema, kui neid tarvis. Aga rahvaesinduse ülesanne on esijoones, katsuda võimalikult kokkuhoidlik olla. Peab tunnistama, et tänavuse eelarve juures on olnud kõigest kaks sarnast ettepanekut, esimene neist leidis eelarve-komisjonis otsekohe vastuvõtmist, teine esitatakse variandina, kokku 62.000 krooni, mida valitsus ei aktsepteerinud. Eelmiste aastate eelarvetes oli sarnaseid summasid rohkem. Nõnda on selles asjas edu märgata ja tulevikus peaks maksma pandama olukord, mis aitaks meie riigi eelarvet kokku tõmmata, vähendada.

Nüüd vaatame, mis on siis, nõnda öelda, selle pika kõnelemise tagajärg. Ma tähendasin juba, et meie tulud väga ei suurene, nad näitavad küll aasta-aastalt kindlat tõusu, aga see tõus on väga pikaldane ja rutuliku tulu suurenemise peale ei tohi meil lootust olla. Kulud, eriti korralised kulud näitavad tõusu tendentsi. Igal ministeeriumil on, nagu ette kandsin, veel väga palju, nõnda öelda korralisi ülesandeid, mida oleks tarvilik teostada. Nagu oleks väike lahkuminek. Millega saame sellest üle? Mulle paistab siiski, et peame aluseks võtma põhimõtte — võimalikult kõigil aladel olla kokkuhoidlik, iseäranis nõndanimetatud korralises eelarves peab katsuma tulevikus kulusid niipalju kui võimalik vähendada, sest meil kui noorel riigil on ees suured erakorralised ülesanded. Ja meie tahes või tahtmata peame neid erakorralisi ülesandeid täitma. Selleks peame leidma uskult tuluallikaid. Ma tähendasin juba, et meie tuludest jätkub meie korraliste kulude kattteks. Aga arvesse võttes neid erakorralisi tarvidusi, mis noorel riigil olemas, mis tulevad tahes või tahtmata täita, peab otsima ka teisi võimalusi. Missugused on need võimalused? Ma tulen jällegi tagasi laenude küsimuse juurde. Minule paistab, et meie võiksimine laene saada, laene teha niisuguste üles-

annete läbiviimiseks, mis võivad meile tulu anda, näiteks uute raudteede ehitamised, või ka muud ehitused, kui need on tulutoovad, võib olla mõnikord ka suuremate maaparandusetööde läbiviimiseks. Neid kulusid võiksime meie katta välislaenudega.

Mis puutub erakorralistesse kuludesse niieõelda üldise kultuuri ja heaoleku tõstmise alal, võiksime erakorralisi kulusid teha ainult kokkuvõtte arvel teistel aladel. Teist teed ei ole. Ma tähendan veel, et tulude rutulist tõusu ette näha ei ole.

Mis puutub erakorralistesse väljaminekutesse riigikaitse alal, siis peaksid need kaetama kokkuvõtte arvel korralistest kuludest sama ministertiumi alal.

Kordan veel, kõigil aladel peame olema äärmiselt kokkuvõttearvlikud. Üldkokkuvõttes tähendan — loodan kindlasti, et käesolev eelarve täidetakse puudujäägita, ja et eelolev eelarve-aasta möödub meil majanduslikus elus rahulikult niihästi seesmiselt kui ka välispidiselt. Niisugune rahu on paremaks aluseks meie majanduslikule arenemisele, ja kui peaks veel õnnestuma hea lõikuseaasta, siis on vist küll tulevase aasta eelarve kokkuvõttearvamine palju kergem, kui tänavuaastase oma.

Vaheaeg kl. 18.55 min. — kl. 19.20 min.

J. Laidoner (põl) (fakt. märk.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mul on au parandada, ma ütlesin oma kõnes ühe vale arvu. Ma ütlesin, puudutades 1927. aasta maksu-bilansi küsimust: „Kahjuks ei ole meil kokkuvõtte selle kohta tehtud, on olemas ainult erakokkuvõtte, see on Scheeli panga oma, mis avaldatud ingliskeelses Scheel's review's. Seal on öeldud käesoleva aasta kohta, et meie mak-

sübilanss on aktiivne 439.000 krooni.“ Siin tuleb lugeda mitte „krooni“, vaid „Inglise naela“. Nii et tuleb arvestada mitte kroonides, vaid Inglise naeltes.

L. Johanson (stp): Ma teen ettepaneku, täna eelarve arutamine katkestada ja läbirääkimisi jätkata järgmisel Riigikogu koosolekul.

Juhataja **M. Martna**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

6. Eesti-Läti vahelise kinnisvarade kinnisraamatutesse sissekandmise kohta käiva konventsiooni kinnitamise seadus — II lugemisel. (Tekst III Rk. 5. istungj. pr. pr. lisades, vaata sisukord.) Üldkomisjoni aruandja rkl. Vreeman'i puudumise tõttu täidab aruandja kohuseid üldkomisjoni esimees rkl. Jõeäär. Seaduseelnõu võetakse nähtava enamusega muutmata vastu.

7. Meremeeste seadus — III lugemisel. (Tekst protokoll nr. 133 (16), veerg 475—497.) Üldkomisjoni aruandja **A. Tammann**. Seaduseelnõu võetakse nähtava enamusega muutmata vastu paragrahvide viisi ja lõpuhääletamisel.

Päevakord on läbi, lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 20.10 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **M. Martna**.

Sekretär **M. Juhkam**.